

kozik tanulmányában. Viktorija Aladžić rövid kommentárban emlékezik meg a palicsi kék vázák századik évfordulójáról. A könyvet a szabadkai és palicsi szecessziós épületek név- és képsora zárja, amely Viktorija Aladžić, Mirko Grlica és Gordana Prčić Vujnović munkája. A hátsó belső borítón várostérkép látható, amelyen számmal jelölték a szecessziós épületeket, ugyanakkor a városban kevésbé járatos olvasónak ez semmit sem jelent, mivel nem tartozik hozzá ún. legenda. A könyv igen gazdagon illusztrált: a különböző reprodukciók és az épületekről készült fényképek nagy száma igen változatossá, érdekessé, szemléletessé és tetszetőssé alakítja a kötetet.

A szecesszió Szabadkán, bár helyi kiadvány, nemcsak a szabadkaiak érdeklődését kelti fel, nemcsak számukra jelent izgalmas élményt. Elég csak közepesen ismerősnek lennünk Szabadkán ahhoz, hogy érdeklődéssel követhessük azt az időutazást, amit a szecesszióról szóló tanulmányok és értekezések jelentenek. A közzétett képanyag sokban hozzájárul a kötet vonzóvá tételéhez, ugyanakkor a szecesszió jelenségének általános érvényűsége is lebontja a befogadó előtti provinciális megértési határokat. *A szecesszió Szabadkán* más értelemben is hatást gyakorol ránk. Miután megismerkedtünk általa a szabadkai szecesszióval, saját környezetünkben is „nyitottabb” szemmel járunk, szemügyre vesszük közvetlen környezetünket is, milyen mértékben hódított felénk a szecesszió, s vajon kik voltak úttörői?

BENCE Erika

A SZLOVÁKIAI MAGYAROK NÉPRAJZA

Liszka József: *A szlovákiai magyarok néprajza*. Osiris Kiadó, Budapest–Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2002

Örvendetesen gazdagította a 2002. év a Magyarország határain kívül élő magyar néprajzi tudományosságot. Olyan, hamarosan alapműnek számító, nagy publikációk jelentek meg, mint például a sokszerzős *A vajdasági magyarok néprajzi atlasza*, vagy *A szlovákiai magyarok néprajza*, Liszka József eddigi tudományos munkásságának értékes monográfiája. Liszka József a Szlovákia területén eddig folytatott magyar néprajzi kutatások legjobb ismerője, hiszen e tudomány történetéről szóló önálló könyvében (*Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában 1918–1938*, Bratislava, 1990) már szólt e témáról; másutt pedig az I. világháborút megelőző időszak eredményeiről is (*Őrei a múltnak*. Magyar tájházak, vidéki néprajzi gyűjtemények Dél-Szlovákiában. Dunaszerdahely, 1994). Új könyvének első nagy fejezete is ezzel a retrospektívával foglalkozik, s szól az 1918-tól napjainkig tartó folyamat nehézségeiről és eredményeiről. Szerinte a korszakolás a magyar néprajztudomány fejlődési szakaszaival egy-

beesően végezhető el a szlovákiai magyarság ilyen kutatásának esetében is: a két világháború közötti időszakra (1918–1938), az 1938 és 1945 közötti időszakra, az 1945 és 1989 közötti periódusra és az 1989-től tartó időszakra osztva. Mivel a magyar nyelvterület egészen nem mindenütt volt korszakváltó az 1938., sem az 1989. év, ezért nem kell feltétlenül egyetértenünk a szerző időrendi meghatározásával – főleg nem a délvidéki vagy a később egy másik országhoz csatolt kárpátaljai kutatásokra gondolva –, de feltétlenül el kellene végeznünk több olyan műzeumi, könyvtári (könyvek, publikációk) kutatást, feltárást, amely például a két világháború közötti időszak, vagy a II. világháború utáni kor néprajzi vizsgálódásait mutathatná be a Kárpát-medence más vidékein is.

Liszka József könyvében áttekinti a szaktudomány által eddig felvetett terminológiai kérdéseket is, hogy például e tudomány tárgyát minek kellene neveznünk: *népi kultúra* – *népélet/parasztélet* – *hagyomány/tradicionális kultúra* – *a mindennapok kultúrája* – *populáris kultúra*. Ugyanígy jár el a *hagyomány*, *tradíció*, *hagyományozás*, *tradálás*, *szájhagyományozás*, *kontinuitás* terminus technikusok esetében is. A szerző végül is a *populáris kultúra* szakkifejezés mellett foglalt állást: „A szlovákiai magyarok populáris kultúráját vizsgálom . . . , populáris kultúrán azt a széles értelemben vett jelenségcsoportot értem, amely a kötet objektumának (tehát a szlovákiai magyaroknak) mindennapjait (értsd: ünnepeit s hétköznapijait) meghatározta”. Ugyanakkor sürgeti a mindenki számára elfogadható s irányt adó javaslatot is, melyet a nyolckötetes *Magyar néprajz*-sorozat hiányzó első könyvétől remél. A Bevezető egyik alfejezetében áttekinti a vizsgált hatalmas földrajzi terület eddigi megnevezéseit, s azok helyénvalóságát: „A térséget ma a köznyelv és a (féltudományos) publicisztika *Felvidékként* szokta megjelölni” – írja, miközben jelzőjével minősít is, amikor a térségen élők megnevezései közül a *szlovákiai magyarok* szókapcsolat használata mellett dönt, mert „Egy adott területen, a mai Szlovákia déli, keskenyebb-szélesebb határ menti sávjában, »óshonosan« lakó népcsoportról beszélek . . . , és nem áll módomban az egykori cseh országrészben, illetve Szlovákia északi részén szórványban élő magyarok néprajzi vizsgálódásával foglalkozni”.

Liszka a térség táji tagolódását a Kósa Lászlóéhoz hasonló (*Rozmaringkoszorú*). Szlovákiai magyar tájak népköltészete. Összeállította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta K. L., Bratislava, 1979), de nem teljesen azonos módon határozta meg: Csallóköz, Mátyusföld, Vág és Garam köze, Zoborvidék, Palócföld, Ung-vidék, Felső-Bodrogköz tájegységre osztva. A tájegység körülhatárolását csupán a sokat vitatott Palócföld esetében determinálta *etnikai csoport* körülírással. Lábjegyzetben hívta fel a figyelmet arra a véleményére, hogy „*palóc* nép, népcsoport nincs, így a *Palócföld* kifejezés sem pontos”, másutt pedig megjegyzi: „lényegében csak bizonyos nyelvjárási elemek tartják

egyben” ezt a népcsoportot. Idézi Bakó Ferencnek a Manga János-féle *Palócföld* című monográfiához írt Utószavából a következőket: „a Palócföld mint fogalom sem a néprajzban, sem más tudomány körében nem tisztázott, ennél fogva kiterjedése egyik szaktudomány művelői előtt sem egyértelmű”, és Liszka is felsorolja, hogy jeles magyar néprajzkutatók (Bakó Ferenc, Manga János, Paládi-Kovács Attila, B. Kovács István) mely területe(ke)t jelölik meg a sokszínű, sokszorososan tagolt, töbttucatnyi mikrorégióban létező palócos kultúra élettereként. A legkutatottabb a Gömör megyei palócság, köszönve a Debreceni Egyetemen Ujváry Zoltán által vezetett több évtizedes Gömör-kutatásnak.

Az Ung-vidéket korábban *Tiszahát* néven határozták meg a néprajzi szakirodalomban, ami nem más, mint az Alföld északkeleti kiszögellése.

Egy-egy tájegység körülhatárolása és megnevezésének története után Liszka szól a vidék természeti környezetéről, népi kultúrájáról, anyagi kultúrájáról, gazdálkodásának, kézművességének jellemzőiről, a közlekedés, szállítás sajátosságairól, a tájegység folklórjáról és társadalomnéprajzáról. Csallóköz, Mátyusföld, a Vág és Garam köze tárgyalásánál külön alfejezet foglalkozik a malomiparral is. Az *anyagi kultúra* címszó alatt valójában a település szerkezetével és az építkezéssel foglalkozik; a *gazdálkodás* ismertetését a zsákmányoló gazdálkodás, az állattartás, a földművelés és a gyümölcs- és zöldségtermesztés leírása képezi; a *folklór* alfejezetben olvashatunk a népköltészetéről, a népzeneről, a néptáncról, a néphitről, a népi vallásosságról, a népszokásokról. Liszka az alfejezetekben tárgyalt jelenségekről eddig publikált anyagot gyűjtötte, válogatta össze, s abból publikál illusztrációként néhány adatot (népdalt, népballadát, siratóéneket, népmesét, népmondát, legendát, hiedelmet, falucsúfólót, éjjeliőr-kiáltást, szokásleírást, karácsonyköszöntőt, névnapköszöntőt, locsolóverset, imádságot . . .). Nagy értéke a könyvnek, hogy ahol szükséges, ott a dallamot (kottát) is hozza. A tudós kutató külön hangsúlyozza, hogy könyvében nem volt alkalma szólni a szórványokba került olyan magyar falvak népi kultúrájáról, amelyek „egyik fenti csoportba sem tartoznak”. Ezek főleg a magyar–szlovák nyelvhatáron fekvő települések, ahol a nyelvvesztés már hatalmas méreteket öltött, vagy teljesen az otthonokba szorult az anyanyelv. Fontosnak vélte szólni a Kassától keletre, északkeletre fekvő néhány falu közül Magyarbódról, a legészakibb fekvésű magyar faluról, melyet csak igen töredékesen ismer a szaktudomány.

A 20. századi *populáris kultúra történeti rétegzettségé* fejezetben arra törekszik a szerző, hogy számba vegye az ezt a korábban jóval tagoltabb kultúrát ért új hatásokat. Külön taglalja a második világháború alatt minden visszacsatolt területen „felvirágzó” Gyöngyösbokréta mozgalom hatását. Liszka e fejezet összefoglalójában a következőket jegyzi meg: „a modernizációs erők és az

egyre gyorsabb ütemű polgárosodás erősen uniformizálta a szlovákiai magyarok népi kultúráját. Ehhez társultak az impériumváltásból adódó külső hatások, a korábbi piacközpontoktól való leszakadás, a »központi« szituációból peremhelyzetbe kerülés, továbbá az iskolarendszer, a hadsereg, a csehszlovák ipar stb. egységesítő hatása . . . A század vége felé a modernizációs hatások mellett egyre erőteljesebben érvényesülnek bizonyos globalizációs jelenségek, amelyek már nemcsak egymáshoz közelítik, hanem a »világkultúrába« is bekapcsolják a szlovákiai magyar tájak populáris kultúráját (pl. a legkisebb falvakban is felbukkanó graffitik)».

A szlovákiai magyarságról ezzel a könyvvel egy átfogó, a népi kultúra számtalan területét érintő tudományos áttekintést kapott a szaktudomány. A bőséges fekete-fehér és színes illusztrációs anyag még gazdagabbá, s a külsőben is becsesebbé teszi Liszka József új könyvét. A hetvenöt oldalas Irodalomjegyzék pedig bőséges információkkal látja el a térség vagy a szaktudomány iránt behatóbban érdeklődő kutatót, a Mutatók pedig a könyvben való könnyebb eligazodást segítik.

SILLING István

SZÍNHÁZ

BRRRAVÓÓÓ!!!

L'ubomír Feldek: *A rózsaszínű halál* – Újvidéki Színház

„Édith, tkp. Édith Giovanna Gassion, fr. sanzonénekesnő (Párizs, 1915; 1963). Az utcán énekelt, amikor Louis Leplée, egy kis párizsi mulató igazgatója 1935-ben felfedezte. A rádió, a hanglemez és a zenés revüszínház útján hódította meg a közönséget világszerte. Igazi népi sanzonénekesnő, akinek törekeny alakjával ellentétben álló erős tragikus csengésű hangja tartósan meg tudta nyerni az emberek szívét. Dalaiban legtöbbször az elkerülhetetlen végzetet és a szerelem ellenállhatatlan erejét énekli meg.”

Így ír a lexikonszócikkek tájékoztató/objektív műfaját tiszteletben tartó Magyar Larousse Enciklopédia a párizsi verébként (piaf = veréb) is emlegetett Edith Piaf-ról, a máig elévülhetetlen *Milord, Non, je ne regrette rien, Bravo pour le clown!, Padam . . . Padam, Hymne a l'amour*, s még számos nagy sanzon jellegzetes előadójáról, ki életéről maga számolt be *Nem bánok semmit sem* (1958, magyarul 1970) című önéletrajzában, amely alapul szolgált a szlovák